

Mr Milimir GOVEDARICA
*Načelnik odjeljenja za finansijske
istrage MUP Republike Srpske*
Spec. Dragana VUJIĆ
*Visoka škola unutašnjih poslova
MUP Republike Srpske*

Pregledni članak
UDK: 343.123.1
Primljeno: 24. septembar 2012. god.

POJAM I CILJ ISTRAGE SA OSVRTOM NA POLOŽAJ OŠTEĆENOG/ŽRTVE U OVOJ FAZI KRIVIČNOG POSTUPKA

Istraga kao faza krivičnog postupka, tačnije njegovog prethodnog stadijuma, predstavlja izuzetno značajan, a ujedno i veoma delikatan dio krivičnog postupka. U prilog tome govori činjenica da zasnivanje i ishod glavnog krivičnog postupka najvećim djelom zavisi upravo od rezultata istrage. Pored toga istraga ima poseban značaj i za zaštitu ljudskih prava i sloboda, budući da u ovoj fazi krivičnog postupka postoji veća mogućnost njihove povrede nego što je to slučaj u glavnom krivičnom postupku. Imajući ovo u vidu, ne treba da čudi ni činjenica da danas mnogi teoretičari krivičnog procesnog prava smatraju strategiju krivične istrage novim poljem naučnog istraživanja koje se bavi „planiranjem i primjenom kompleksnih mjera u istraživanju, kao i kontrolom i prevencijom kriminala“. Pojedini autori, čini se ne bez osnova, idu i dalje i zalažu se da strategija krivične istrage treba da bude još kompleksnije polje istraživanja i kao takvo da predstavlja i nezavisnu naučnu disciplinu. S obzirom na sve ovo, istraga kao posebna faza krivičnog postupka, već duže vremena, kako u praksi tako i u teoriji, izaziva brojne dileme, nesuglasice i teškoće. Otvorena su brojna pitanja. Među njima poseban značaj imaju ona koja se tiču: organa koji treba da sprovede istragu, ovlašćenja aktivnih subjekata istrage, odnosno u kom obimu istu treba

dati pojedinim subjektima istrage. U okviru ovih pitanja, pitanje efikasnosti istrage je jedno od njenih aktuelnijih pitanja uopšte iz razloga što je dobro poznato i još više nesporno da je efikasno sprovedena istraga jedan od veoma bitnih faktora efikasnosti krivičnog postupka kao cjeline.

Ključne riječi: krivični postupak, istraga, oštećeni, žrtva, krivično djelo.

1. Uvod

Predmet krivičnog procesa je utvrđivanje postojanja krivičnog zahtjeva države u pojedinoj krivičnoj stvari pokrenute povodom učinjenog krivičnog djela. Taj se predmet okončava donošenjem pravnosnažne odluke o toj stvari. Opravdanje krivičnog postupka nalazi se u činjenici da je to najsigurniji način reagovanja na kriminalitet, jer obezbjeđuje da nevin neće biti osuđen i da kriv neće izbjeći krivičnu sankciju. U stvari, potreba za krivičnim postupkom dolazi iz istih onih razloga koji opravdavaju i potrebu za pravom i zakonitošću uopšte.

U prethodnom krivičnom postupku prikupljaju se podaci da bi se odlučilo može li se vjerovatni učinilac izvesti pred sud koji treba da odluči o njegovoj krivici i primjeni krivičnih sankcija. Glavni je zadatak prethodnog postupka da se u njemu prikupe podaci kako bi tužilac mogao da odluči hoće li podići optužbu ili odustati od daljeg gonjenja. U klasičnom kontinentalnom postupku stadijum prethodnog postupka je glavni generator za pribavljanje dokaza za glavni pretres, a u pravnom smislu predstavlja početak spora između stranaka, pa je stoga jasno zašto je u procesnoj teoriji skoro opšteprihvaćeno stanovište da se u prethodnom postupku određuje sudbina krivične stvari.

U prethodnom postupku učestvuje veći broj procesnih subjekata, prije svega više državnih organa i više drugih lica kao učesnika postupka, ali njegove odlike determiniše prije svega činjenica kome je povjerena istraga. Prema subjektu kome je istraga povjerena, u uporednom pravu srećemo tri sistema istrage, gdje je istraga uređena kao: sudska, tužilačka i policijska.¹ Kada se posmatra evropski pravni prostor, javnotužilačka istraga je preovlađujući model, nastao istiskivanjem istražnog sudije iz prethodnog postupka ili pretvaranjem policijske istrage u tužilačku, najčešće stavljanjem policije pod kontrolu javnog tužioca.

1 Đurđić, V., Komparativnopravna rješenja o prethodnom krivičnom postupku i njihova implementacija u srpsko krivičnoprocesno zakonodavstvo, „Revija za kriminologiju i krivično pravo“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009, str. 39-63.

Reformom krivičnoprocesnog zakonodavstva, izvršenom 2003. god., na prostoru Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: BiH), odnosno Republike Srpske (u daljem tekstu: RS) ostvarila su se tri neposredna cilja: prvo, tekst Zakona o krivičnom postupku RS (u daljem tekstu: ZKP RS) je usklađen ne samo sa zahtjevima koje je isticala naša krivičnoprocesna nauka i praksa, već i sa nizom rješenja iz komparativnog krivičnoprocesnog zakonodavstva, kao i stavovima krivičnopravne nauke uopšte; drugo, značajna pažnja posvećena je zaštiti Ustavom RS i međunarodnim aktima zagaranovanih prava i sloboda i prava ne samo osumnjičenog, odnosno optuženog, već i drugih subjekata; treće, stvorena je normativna osnova za ažurniji, racionalniji i efikasniji krivični postupak. Autori ovoga teksta su posebno nastojali da se krivični postupak učini znatno bržim i efikasnijim, a da se istovremeno dosljedno sprovede zaštita osnovnih prava i sloboda građana.

U sklopu svih brojnih izmjena koje su se desile u krivičnom postupku, pitanje istrage se sa pravom nametnulo kao centralno pitanje reforme krivičnog postupka i ono se uglavnom svodilo na dilemu sudska ili tužilačka istraga. Istraga nije više povjerena istražnom sudiji, već tužiocu koji naređuje njeno sprovođenje ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo. Time se potpuno mijenja mjesto i uloga tužioca u istražnom postupku. Njegova pasivna uloga se do tada zasnivala na stavljanju zahtjeva za sprovođenje istrage, odnosno, dobijenu krivičnu prijavu javni tužilac je pretvarao u zahtjev za sprovođenje istrage, koja se uglavnom i sprovodila bez njega. Dakle, sa optužnicom zasnovanom na dokazima koje su mu pripremali drugi, policija ili istražni sudija, javni tužilac je izlazio pred sud, na glavni pretres. Njegova uloga u prikupljanju dokaza – sprovođenju istrage bila je minimalna i potpuno pasivna.

Novim konceptom tužilac dobija potpuno novu ulogu. U toku istrage tužilac može preduzeti sve istražne radnje, ali isto tako može naložiti i ovlašćenim službenim licima da te radnje sprovedu. Tužilac „upravlja aktivnostima ovlašćenih službenih lica vezanim za pronalaženje osumnjičenog i prikupljanje izjava i dokaza“. U vezi sa tim, policija ima posebna ovlašćenja i dužnosti. Od strane policije preduzete istražne radnje, ukoliko su u skladu sa ZKP-om, mogu se upotrijebiti kao dokaz u krivičnom postupku. U suštini, policija predstavlja „servis“ tužilaštva u ostvarivanju zajedničkog cilja, sprečavanja i otkrivanja krivičnih djela i učinilaca.

Međutim, činjenica je da se sa sprovedenom reformom u znatnoj mjeri promijenio i položaj oštećenog u krivičnom postupku. Naime, prema ranijim zakonskim rješenjima oštećeni se u krivičnom postupku mogao pojaviti kao supsidijarni i privatni tužilac. Osnovna dužnost javnog tužioca bila je preduzimanje potrebnih mjera u vezi sa otkrivanjem krivičnih djela i pronalaženjem učinilaca, kao i usmjerenje prethodnog postupka, tačnije koordinacija aktivnosti raznih državnih organa. Ocjenjujući da li su ispunjene stvarne i pravne pretpostavke za pokretanje krivičnog postupka, javni tužilac je mogao i da pogriješi i time nanese štetu opštem interesu, ali

i oštećenom krivičnim djelom. Te greške ispravljene su uvođenjem oštećenog kao tužioca (supsidijarni tužilac), čime je bilo omogućeno oštećenom da stupi na mjesto javnog tužioca kada javni tužilac neće da vrši krivično gonjenje, te da sam zatraži od suda pokretanje ili nastavljanje krivičnog postupka. Pretkrivični postupak je poznavao i institut privatne tužbe tačnije privatnog tužioca kao lica koje je bilo ovlašćeno da podigne privatnu tužbu za krivična djela za koja se goni po privatnoj tužbi. Opravdanje privatne tužbe nađeno je u činjenici da u nekim slučajevima krivična djela imaju mali značaj koji više pogađa interes pojedinca nego javni interes.

Prema novim zakonskim rješenjima položaj oštećenog u krivičnom postupku je sveden na minimum, iako je posljednjih decenija sveprisutna intencija u krivičnoprocesnim zakonodavstvima mnogih zemalja za jačanjem prava oštećenog, odnosno žrtve u krivičnom postupku. U prilog tome svjedoče i brojni međunarodni skupovi koji su održani i međunarodni akti doneseni sa ciljem jačanja zaštite prava oštećenog (Deklaracija o pravima i pomoći žrtvama usvojena od strane Generalne skupštine UN 1985. godine; Statut i Pravila o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda u Hagu posebnu pažnju posvećuju žrtvi krivičnog djela ukoliko se ista na sudu pojavljuje u svojstvu svjedoka).² U BiH je 2003. godine donesen Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka kojim se osigurava zaštita lične sigurnosti žrtava krivičnih djela i sigurnosti njihove porodice pod uslovom da su istovremeno i svjedoci. Ovakav stav je potreban prema svim žrtvama krivičnih djela bez obzira da li se oni pojavljuju u krivičnom postupku kao svjedoci ili ne, jer na ovaj način bi se spriječila nepotrebna sekundarna viktimizacija žrtve, a to je najmanje što država može učiniti prema žrtvi krivičnog djela.³

U današnje vrijeme je zastupljeno mišljenje da aktivno učešće oštećenog u krivičnom postupku osigurava ne samo pravo na njegovu moralnu satisfakciju i naknadu štete prouzrokovane krivičnim djelom, nego da ima i javno pravni značaj, budući da on može dati krupan doprinos pravilnom i potpunom utvrđivanju činjeničnog stanja, efikasnosti krivičnog postupka i sl.⁴

U teoriji nalazimo mnogobrojne podjele krivičnih postupaka. Međutim, ako se kao kriterijum uzme učestvovanje oštećenog u krivičnom postupku tada imamo podjelu u kojoj je žrtva ovlašćeni tužitelj, tj. stranka u postupku, zatim krivični postupak u kojem je žrtva potpuno isključena iz krivičnog postupka, osim uloge svjedoka i položaj oštećenog gdje njegova pozicija nije svedena samo na položaj svjedoka nego ima i određena manja prava kojima se može koristiti u cilju ostvarivanja

2 Filipović, Lj., Položaj oštećenog u krivičnom postupku, Pravo i pravda, godina VIII, Udruženje sudija/sudaca u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1/2009, str. 295.

3 Dautbegović, A., Pivić, N., Položaj oštećenog u krivičnom postupku BiH, Pravni fakultet, Zenica, 2008, str. 11.

4 Bejatović, S., Oštećeni u krivičnom postupku, Centar marketing, Beograd, 1993.

svog interesa, a istovremeno pomažući krivični progon.⁵ Položaj oštećenog koji je zastupljen u Zakonu o krivičnom postupku BiH najbliži je određenju pozicije žrtve krivičnog postupka koja je potpuno isključena iz krivičnog postupka. Ovaj model je najdosljednije primjenjen u Engleskom pravu, gdje je žrtva potpuno isključena iz krivičnog postupka.

2. Pojam i cilj istrage

Istraga je faza prethodnog postupka koju sprovodi tužilac⁶ protiv određenog lica, zbog postojanja *osnova sumnje* da je izvršilo krivično djelo. Ono što daje „adverzijalni pečat“ cjelokupnom novom sistemu krivičnog postupka kao svojevrsne „krivične parnice“ sa snažno naglašenom akuzatornošću svake faze postupka, sadržano je u ulozi tužioca u kojoj je on jedna od stranaka u postupku, sa ovlašćenjima da goni učinioce krivičnih djela, pri čemu mu zakonodavac prepušta i daje odgovornost za cjelokupan postupak otkrivanja i rasvjetljavanja krivičnih djela i njihovih učinilaca na taj način što istragu u potpunosti stavlja u ovlašćenje i dužnost tužioca, ograničavajući sudsku intervenciju u istrazi samo na slučajeve u kojima istraga, odnosno pojedine radnje koje se sprovode u istrazi proizvode ili mogu da proizvedu takve posljedice kojima mogu biti narušena ili ograničena neka od osnovnih ljudskih prava i sloboda.⁷

Pod pojmom „adverzijalni“ podrazumijevaju se stranački tipovi krivičnog postupka za koje je karakteristično da je sud u dokaznom postupku veoma pasivan, te je u njima izvođenje dokaza prepušteno strankama, dok se sud uglavnom fokusira na procjenu koja je stranka u dokaznom dvoboju pred njim bila uspješnija. Iako je opšteprihvaćena podjela krivičnopravnih sistema na kontinentalno-evropski i anglosaksonski ili adverzijalni krivičnoprocesni sistem, u današnje vrijeme dolazi do preuzimanja ili „razmjene“ pojedinih elemenata između ova dva velika sistema. Nemali broj teoretičara današnjice ističe da bi ova „razmjena“ trebala imati granice do kojih se može ići, a koje bi se morale zasnivati na pravnoj tradiciji određenog podneblja, jer u svakom slučaju ne bi bilo prirodno da se jednom pravnom sistemu koji pripada nekom od ova dva sistema vještački kaleme dominirajući elementi drugog sistema, što bi u krajnjoj liniji dovelo do ogromnih problema izraženih u prvom redu kroz neefikasnost i nepravičnost krivičnog postupka.

5 Tomašević, G., Pajčić, M., Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15, 2/2008, str. 823.

6 U skladu sa pretežnom adverzijalnom prirodom krivične procedure, nadležnost za sprovođenje istrage data je u cijelosti tužiocu, koji određena ovlašćenja može prenijeti na OSL.

7 Vidjeti: Tegeltija, M., Tužilačka istraga, „Bezbjednost, policija i građani“, Visoka škola unutrašnjih poslova, broj 1/2005, Banja Luka, 2005, str. 162.

Tako, u smislu prethodno iznijetog, jedan od čestih pogrešnih zaključaka koji se izvodi u našoj krivičnopravnoj teoriji jeste da je jedno od bitnih obilježja adverzijalnog krivičnog postupka tužilački karakter istrage. U većini anglosaksonskih postupaka istraga je povjerena policiji. U adverzijalnim sistemima istraga nije sudskog karaktera, ali nije ni u nadležnosti državnog tužioca, već je sprovodi policija i u potpunosti je neformalnog karaktera, s tim što izuzetno neke radnje imaju određenu formu (npr. saslušanje osumnjičenog od strane policije). Cjelovitim krivičnim postupkom se u SAD smatra jedino suđenje, bilo da je riječ o porotnom suđenju ili da je u pitanju samo postupak sveden na izricanje kazne, i to u slučaju kada postoji priznanje okrivljenog do koga se dolazi na osnovu sporazuma sa tužiocem ili bez sporazuma. Sve radnje koje prethode krivičnom suđenju ne smatraju se sastavnim dijelom krivičnog postupka, iako je veliki broj tih radnji zakonski regulisan ili u odnosu na njih postoje precedentne odluke sudova.

U većini država anglosaksonskog pravnog sistema istraga je neformalnog karaktera i sastoji se uglavnom od prikupljanja materijalnih dokaza, prvenstveno na mjestu događaja, što vrši policija, odnosno forenzički stručnjaci. U takvoj policijskoj istrazi državni tužilac nema skoro nikakvu ulogu, osim što u izvjesnim slučajevima može davati određene savjete policiji. U nekim situacijama državni tužilac može donijeti odluku da se primjene specijalne istražne tehnike, a nekada o tome odluku donosi i sudija. U SAD prevladava mišljenje da ukoliko bi državni tužilac uzeo bilo kakvo aktivno učešće u istrazi, to bi uveliko uticalo na njegovu ulogu u eventualno kasnije pokrenutom krivičnom postupku pred sudom (situacija kada državni tužilac ima svojstvo stranke i aktivno izvodi dokaze pred sudom). Prije samog suđenja, uloga suda je takođe minimalna, s tim što sud može izdati naloge za pretres, a ukoliko se radi o odlučivanju u vezi s jemstvom, tada je istraga po pravilu već završena ili je uveliko prikupljen dokazni materijal. I većina evropskih krivičnih postupaka reguliše istragu koja nije sudskog karaktera, dok sa druge strane uopšte nemaju adverzijalnu konstrukciju krivičnog postupka već je organizacija krivičnog postupka u principu slična onoj koju ustanovljava naše pozitivno zakonodavstvo. U takvim krivičnim postupcima, iako je istraga povjerena državnom tužiocu, glavnu ulogu u samom suđenju do koga dolazi nakon završetka istrage ima sud, koji se pri tome rukovodi načelom istine kao osnovnim ciljem krivične procedure.

Definicija istrage, tačnije ono što zakonodavac podrazumijeva pod pojmom istrage, određena je u članu 20. tački j) ZKP RS⁸ (analogni članovi u ZKP BiH i ZKP FBiH), i ista glasi: „*Istraga obuhvata aktivnosti preduzete od strane tužioca ili ovlašćene službene osobe u skladu sa ovim zakonom, uključujući prikupljanje i čuvanje dokaza.*“⁹ Međutim, zakonodavac u članu 43. stav 2. tačka a) ZKP RS (član

8 Vidjeti o tome: Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske – Prečišćeni tekst, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 100/2009.

9 Vidjeti o tome: Modul 1 Krivična oblast – istražni postupak, Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH i RS i Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, Sarajevo, 2006, 10-103.

35. stav 2. tačka a) ZKP BiH i član 45. stav 2. tačka a) ZKP FBiH) predviđa da tužilac ima pravo i dužnost da odmah po saznanju da je učinjeno krivično djelo preduzme potrebne mjere u cilju njegovog otkrivanja i sprovođenja istrage, pronalaženja osumnjičenog, rukovođenja i nadzora nad istragom, kao i radi upravljanja aktivnostima ovlašćenih službenih lica (u daljem tekstu: OSL) vezanim za pronalaženje osumnjičenog i prikupljanje izjava i dokaza, dok u istom članu, u stavu 2. tačka b) istovremeno predviđa da tužilac ima pravo da sprovede istragu u skladu sa ovim zakonom.

Iz ovakve pravne norme proistekle su određene nejasnoće i nedorečenosti, pa se s pravom postavilo pitanje šta to zakonodavac podrazumijeva pod pojmom istrage. Prva nejasnoća javlja se u dijelu gdje zakonodavac govori da tužilac ima pravo i dužnost da odmah po saznanju da je izvršeno krivično djelo preduzme potrebne mjere u cilju njegovog otkrivanja i sprovođenja istrage. Zakonodavac ovakvom odredbom vrši svojevrsnu diferencijaciju između „otkrivanja krivičnog djela“ i „sprovođenja istrage“, mada je nejasno kakav bi karakter osim istražnog mogle imati mjere koje se sprovode u cilju otkrivanja krivičnog djela.¹⁰

Od momenta saznanja da postoje osnovi sumnje da je počinjeno krivično djelo, tužilac je dužan otvoriti istragu u okviru koje se preduzimaju sve potrebne radnje i mjere u cilju otkrivanja krivičnog djela i njegovog izvršioca. Zakon u tome dijelu ničim ne razdvaja postupak otkrivanja krivičnog djela i postupak sprovođenja istrage. Otkrivanje krivičnog djela nije obuhvaćeno nikakvim drugim posebnim postupkom, već predstavlja sastavni dio istražnog postupka kojim rukovodi i koji nadzire tužilac.¹¹

Shodno navedenom, pod pojmom istrage zakonodavac podrazumijeva skup svih radnji i mjera koje preduzima tužilac ili OSL nakon saznanja da postoje osnovi

10 Tegeltija, M., str. 162.

11 S obzirom na navedeno ovlašćenje tužioca u pogledu otkrivanja krivičnih djela, postavilo se pitanje šta obuhvata termin otkrivanja krivičnih djela koji se odnosi na ovlašćenje tužioca, a s obzirom na to da je osnov svake aktivnosti tužioca osnov sumnje da je izvršeno krivično djelo. Postojanje osnova sumnje podrazumijeva da je na određeni način krivično djelo već otkriveno, pa se onda postavlja pitanje šta to tužilac otkriva ako već ima ustanovljen osnov sumnje da je izvršeno krivično djelo, te u čemu je razlika između otkrivanja krivičnih djela od strane OSL i tužioca. Treba razlikovati policijsko postupanje na otkrivanju krivičnih djela u skladu sa zakonskim propisima kojima se određuju temelji policijskog rada, od procesne uloge tužioca na otkrivanju krivičnih djela. Tužilac preduzima potrebne mjere na otkrivanju krivičnih djela isključivo kada postoji osnov sumnje da je djelo počinjeno. Prikupljanje i pronalazak saznanja i dokaza koji čine osnove sumnje da je djelo izvršeno je isključivo u nadležnosti policijskih organa. Znači da otkrivanje krivičnih djela koje obavlja tužilac predstavlja dodatno razotkrivanje krivičnog djela na temelju već stečenih saznanja da postoji događaj koji u sebi nosi osnov sumnje da je počinjeno krivično djelo, za razliku od policijskog otkrivanja krivičnih djela gdje je otkrivanje osnova sumnje da je djelo počinjeno suštinska posljedica redovnih aktivnosti koje nisu bile usmjerene na događaj koji u sebi nosi osnov sumnje da je počinjeno krivično djelo.

sumnje da je izvršeno krivično djelo, usmjerenih na otkrivanje i rasvjetljavanje krivičnih djela i njihovih učinilaca, a u cilju njihovog krivičnog gonjenja.¹²

Ovim pitanjem otvara se jedno suštinsko pitanje, a to je: postoji li, shodno ovakvoj zakonskoj odredbi, nešto što je ranijim ZKP-om bilo tretirano kao „prekrivični postupak“?¹³ Ovo pitanje je koncepcijskog karaktera, naročito kada se ima u vidu činjenica da je po ranijem ZKP-u standard dokazivanja potreban za prekrivični postupak bio „osnov sumnje“, dok je za istragu koju je sprovodio sud na zahtjev tužioca standard dokazivanja bila „osnovana sumnja“. Odgovor na ovo pitanje dao je član 224. stav 1. ZKP RS¹⁴, koji predviđa: „Tužilac naređuje sprovođenje istrage ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo“. Iz ovakve zakonske odredbe jasno i nedvosmisleno proizilazi da je sadašnjom istragom sublimiran raniji prekrivični postupak i ranija sudska istraga u jednu i jedinstvenu istragu koja se sprovodi na bazi jedinstvenog standarda dokazivanja „osnova sumnje“, a kojom rukovodi i koju nadzire tužilac.

Prema tome, u trenutku u kojem tužilac naređuje sprovođenje istrage potreban je toliki kvantum činjenica i okolnosti koje ukazuju na osnov sumnje da je izvršeno krivično djelo. Upravo u dilemi koja se pojavila u konstrukciji zakonske odredbe kojom zakonodavac na određeni način diferencira otkrivanje krivičnog djela i istragu, možemo vidjeti suštinsku koncepciju novog ZKP sadržanu upravo u članu 224. stav 1, kojim se u potpunosti rješava ta dilema, a prema kome se sve aktivnosti tužioca i OSL po postojanju osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo, preduzetih u cilju otkrivanja svih relevantnih činjenica i okolnosti vezanih za krivično djelo i izvršioca, tretiraju kao istraga koju naređuje, kojom rukovodi i koju nadzire tužilac. Prekrivični postupak u obliku kako je postojao u ranijem ZKP-u više ne postoji, nego je jednostavno inkorporiran u istražni postupak. Međutim, određene aktivnosti OSL koje se sprovode u sklopu redovnih aktivnosti, tzv. operativne aktivnosti, a prije postojanja osnova sumnje o izvršenom krivičnom djelu, iz kojih se može doći do saznanja da postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo, mogle bi se na određeni način tretirati kao prekrivični postupak, koji bi u tom slučaju postojao sve do trenutka dok se ne dođe do saznanja o postojanju osnova sumnje o izvršenom krivičnom djelu, kada počinje istražni postupak.

Ovim rješenjem, dakle, ne zadire se u domen rada i nadležnosti OSL na otkrivanju i krivičnom gonjenju učinilaca krivičnih djela, osim što se sada tužilac ranije uključuje u te aktivnosti. Na ovaj način osigurava se dodatni nivo primjene i zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda, te se ostvaruje funkcija tužioca u smislu zaštite zakonitosti rada OSL, pošto se u najranijoj fazi postupka uključuje tužilac,

12 Vidjeti o tome: Modul 1 Krivična oblast – istražni postupak, Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH i RS i Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, Sarajevo, 2006, 10-103.

13 Tegeltija, M., str. 162.

14 „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 100/2009.

koji ima direktan nadzor i kontrolu nad radom OSL. Ovakvim rješenjem smanjuje se mogućnost zloupotrebe, te neovlašćenog i nezakonitog preduzimanja bilo kojih istražnih radnji od strane OSL.¹⁵

Sasvim je sigurno da svaka istraga ima svoj cilj, jer istraga je jedan dijalektički i dinamički put saznanja činjenica i okolnosti bitnih za krivičnu stvar. Prema stanovištu prof. dr Milana Škulića, cilj istrage jeste: „Prikupljanje dokaza i podataka koji su potrebni da bi se moglo odlučiti da li će se podići optužnica ili obustaviti postupak; prikupljanje dokaza za koje postoji opasnost da se neće moći ponoviti na glavnom pretresu ili bi njihovo izvođenje bilo otežano, i prikupljanje drugih dokaza koji mogu biti od koristi za postupak, a čije se izvođenje, s obzirom na okolnosti slučaja, pokazuje cjelishodnim.“¹⁶

Prof. dr Momčilo Grubač smatra da se istraga vodi: „...kako bi se prikupili dokazi i podaci koji su potrebni da bi se moglo odlučiti hoće li se podići optužnica ili će se obustaviti postupak, kao i dokazi za koje postoji opasnost da se neće moći ponoviti na glavnom pretresu ili bi njihovo izvođenje bilo otežano, i drugi dokazi koji mogu biti korisni za postupak, a čije se izvođenje, s obzirom na okolnosti slučaja, pokazuje cjelishodnim. Na osnovu navedenog zaključuje se da je osnovni cilj istrage da pruži materijal tužiocu ovlašćenom za podizanje optužnice (pozitivni cilj istrage), a ako se utvrdi da takav materijal ne postoji, da se prema okrivljenom krivični postupak obustavi (negativni cilj istrage).“¹⁷

Pri davanju odgovora na pitanje šta je cilj istrage, mora se imati u vidu šta zakonodavac podrazumijeva pod istragom, te cilj krivičnog postupka. Da bi se potpunije dao odgovor na ovo pitanje, mora se poći od otvaranja istrage. Tužilac otvara istragu onda kada postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo. Prema tome, nakon što se otvori, istraga može doživjeti samo dva epiloga, odnosno tužilac može donijeti dvije vrste odluka, i to: podignuti optužnicu i obustaviti istragu. Objе odluke tužioca predstavljaju rezultat istrage.

Prema tome, cilj otvaranja istrage jeste utvrđivanje svih činjenica i okolnosti na osnovu kojih tužilac može donijeti jednu od ove dvije odluke. Nadalje, da bi se došlo do cilja istrage, mora se uzeti u obzir i član 2. stav 1. ZKP RS¹⁸ koji glasi: „Pravila utvrđena ovim zakonom trebaju osigurati da niko nevin ne bude osuđen, a da se učiniocu krivičnog djela izrekne krivičnopravna sankcija...“, kao i član 14.

15 Uporedi: Simović, M., Praktični komentar Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2005, str. 371-389.; Komentari zakona o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo, 2005, str. 608-614.

16 Škulić, M., Krivično procesno pravo – priručnik za polaganje pravosudnog ispita, „JP Službeni glasnik“, Beograd, 2008, str. 147.

17 Grubač, M., Krivično procesno pravo, Pravni fakultet univerziteta Union i JP Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 375.

18 „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 100/2009.

stav 2, kojim se određuje načelo istine i prema kome su sud, tužilac i drugi organi u postupku dužni potpuno i istinito, odnosno sa jednakom pažnjom ispitati i utvrditi sve činjenice, kako one koje terete osumnjičenog, tako i one koje mu idu u korist.

Na osnovu naprijed rečenog može se uočiti da istraga sa jedne strane ima za cilj rasvjetljavanje krivičnog djela i njegovog učinioca u cilju njegovog krivičnog gonjenja pred sudom, dok sa druge strane ima za cilj da niko nevin ne bude krivično gonjen. Prema tome, cilj istrage bio bi potpuno i tačno utvrđivanje svih relevantnih činjenica i okolnosti vezanih za krivično djelo i učinioca krivičnog djela. U vezi sa ciljem istrage je i pravo tužioca da uskrati pravo osumnjičenom, odnosno njegovom braniocu da razmatra spise i pregleda predmete pribavljene u toku istrage, ukoliko bi time bilo dovedeno u opasnost utvrđivanje istine, odnosno svih relevantnih činjenica i okolnosti vezanih za krivično djelo i učinioca. Istraga ne služi samo prikupljanju materijala za odluku o obustavi postupka ili podizanju optužnice, već se njome želi izbjeći beskoristan glavni pretres i pripremiti nužni materijal za glavni pretres. Na ovaj način određen je i obim istrage, jer se u njoj ne izvode svi dokazi, niti utvrđuju sve činjenice da bi se samo ponovile na glavnom pretresu.

3. Položaj oštećenog/žrtve u istražnom postupku

U krivičnom procesnom zakonodavstvu RS (BiH) ne spominje se pojam „žrtve“, već samo pojam „oštećenog“. U tom smislu pod pojmom „oštećeni“ se podrazumijeva osoba čije je kakvo lično ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo krivičnim djelom.¹⁹ Shodno ovoj zakonskoj definiciji oštećeni postoji kako u slučaju povrede prava, tako i u slučaju ugrožavanja prava učinjenim krivičnim djelom. Pravo koje može biti povrijeđeno ili ugroženo krivičnim djelom je lično ili imovinsko. Lična prava podrazumijevaju odbranu od svake vrste napada na njegovo ljudsko dostojanstvo, gdje se, prije svega, misli na pravo na život, na nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta ličnosti, kao što su čast, ugled, dostojanstvo, porodični odnosi, kao i pravo na slobodu i bezbjednost svakog člana društvene zajednice. Pod imovinskim pravom podrazumijeva se prije svega građansko pravo (stvarno, obligaciono i nasljedno) i privredno pravo.

Naše krivično zakonodavstvo poznaje pojam oštećenog kao sporednog krivičnoprocesnog subjekta, dok pojam žrtve krivičnog djela nije određen našim pozitivnim propisima. Pojam žrtve određen je posebnom naučnom disciplinom viktimologijom koja označava proces nastajanja žrtve, u okviru čega se razlikuje primarna viktimizacija (postajanje žrtvom izvršenja krivičnog djela) i sekundarna vik-

19 Čl. 20. tač. h) Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 32/2003, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 76/2006, 29/2007, 32/2007, 53/2007, 76/2007, 15/2008, 58/2008, 12/2009, 16/2009.

timizacija (predstavlja pooštavanje primarne viktimizacije kroz negativnu reakciju socijalne sredine i organa krivičnog gonjenja).

Pojmovi žrtva i oštećeni u pozitivnom pravu i pravnoj literaturi u bitnim crtama imaju isto značenje, ali je pritom potrebno naglasiti da pojam žrtva ima više materijalnopravni i kriminološki karakter, dok je pojam oštećeni više procesnopravne prirode. Ovi pojmovi mogli bi se koristiti ravnopravno kao sinonimi samo ukoliko bi upotreba tih termina bila uređena krivičnoprocesnim zakonodavstvom.²⁰ Kao primjer može poslužiti Republika Hrvatska koja u svom novom Zakonu o krivičnom postupku koji je stupio na snagu 2009. uvodi pored pojma oštećenog i pojam žrtve.

Pojam žrtve je višeznačan i kompleksan, u okviru kojega se najčešće govori o žrtvama kriminala, rata, zlih navika, saobraćajnih nesreća i drugih događaja. Žrtva je osoba koja trpi od nekog zla, ili neke sile. Ona može biti povrijeđena životno, tjelesno, moralno, ili imovinski oštećena. Ona je u svemu tome pasivni subjekt. Žrtva krivičnog djela, sa viktimološkog aspekta, može se odrediti u užem i širem smislu. U širem smislu žrtva krivičnog djela je²¹ „svaka ona osoba, pravna ili fizička, kojoj je neposredno ili posredno neko dobro ili pravo krivičnim djelom ugroženo, povrijeđeno ili uništeno“. Žrtva krivičnog djela u užem (pravnom) smislu jest „svaka ona fizička osoba, kojoj je neko dobro ili pravo krivičnim djelom izravno ugroženo, povrijeđeno ili uništeno.“

Pojam oštećenog u procesnom smislu se razlikuje od pojma žrtve u krivičnopravnom smislu koji se obično naziva pasivnim subjektom krivičnog djela. Ipak, u krivičnom postupku susrećemo oštećene koji nisu istovremeno i pasivni subjekti krivičnog djela. S druge strane, postoje i pasivni subjekti koji su oštećeni u krivičnopravnom smislu ali se ne pojavljuju u krivičnom postupku (npr. kod krivičnog djela ubistva). Žrtve mogu nastati usljed izvršenja krivičnog djela, prekršaja, privrednog prestupa ili usljed neke nesreće na radu, u saobraćaju ili domaćinstvu. Iz kruga navedenih lica za krivičnopravni pojam žrtve bitna su samo ona lica koja su to postala u stradanjima koja su nastala u odnosima među ljudima ili ljudi prema stvarima, jer se na njih može uticati i kod njih može da se proučava mehanizam stradanja. Međutim, u slučajevima eliminacije pasivnog subjekta krivičnog djela moguće je da se u postupku kao oštećeni pojavi njegov najbliži srodnik (npr. bračni drug, lice s kojim živi u vanbračnoj ili nekoj trajnoj zajednici, djeca, roditelji, usvojenici, usvojitelji, braća i sestre oštećenog).

U pravnoj teoriji mišljenje je da pojam oštećenog nije sporan i da je on određen sa tri elementa i to: pravom kao objektom povrede ili ugrožavanja, zatim zakonskim obilježjima krivičnog djela i konkretnim počinjenjem krivičnog djela. Svojsvo oštećenog može dobiti fizičko i pravno lice. Odgovor na pitanje koje lice

20 Dautbegović, A., Pivić, N., Položaj oštećenog u krivičnom postupku BiH, Pravni fakultet, Zenica, 2008, str. 15

21 Šeparović, Viktimologija, studije o žrtvama, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1987, str. 99.

ima legitimaciju oštećenog nekad se nalazi u samom krivičnom zakonu jer se pojam oštećenog poklapa sa gramatičkim objektom krivičnog djela (npr. oštećeni su okrivljeni, svjedok ili vještak kod krivičnog djela iznuđivanja iskaza, fotografisano lice kod neovlaštenog optičkog snimanja, itd.). Međutim, u nekim slučajevima pojam oštećenog se ne može svesti na objekat krivičnog djela. Kod krivičnog djela ubistva oštećeni su lica koja je izdržavao ili redovno pomagao i koja su po zakonu imala pravo da zahtjevaju izdržavanje od poginulog (bračni drug, djeca, roditelji, braća i sestre) koji su trpjeli duševne boli.

U pogledu *uloge oštećenog u istrazi*, treba reći da se stupanjem na snagu novog krivičnog procesnog zakonodavstva ta uloga značajno promijenila, na način da je istražni postupak postao isključivo javnopravno ovlaštenje tužioca, dok oštećeni u istrazi praktično nema nikakvu ulogu, odnosno čak i sama istraga i njen sadržaj mogu predstavljati tajnu – kako za osumnjičenog, tako i za oštećenog. Oštećeni uopšte ne mora znati da se sprovodi istraga, jer tužilac nema obavezu obavještanja oštećenog o otvaranju istrage, mada treba reći da je oštećeni vrlo često izuzetno koristan izvor informacija neophodan za uspješno vođenje istrage.

Međutim, čitav krivični postupak, pa time i istraga se sprovode da bi se zaštitila prava i slobode građana, koji u slučaju izvršenja krivičnih djela dobijaju status oštećenih, ukoliko im je neko od tih prava i sloboda napadnuto ili ugroženo izvršenjem krivičnog djela. Zbog toga tužilac u svakom trenutku sprovođenja istrage mora imati u vidu oštećenog, koji je i posebno zainteresovan za uspješno okončanje krivičnog postupka, prije svega istrage, što je predviđeno i u Krivičnom zakonu RS u kome se navodi da se krivični postupak provodi u cilju zaštite osnovnih prava i sloboda čovjeka i građanina, odnosno zaštite drugih individualnih i opštih vrijednosti koje ustanovljuje i jamči pravni poredak. Upravo zbog ove zainteresovanosti i zaštitne funkcije oštećenog, ZKP dopušta mogućnost oštećenom za stavljanje pritužbi na odluke tužioca o nesprovođenju istrage, odnosno obustavi istrage. Takođe, u skladu s izmjenama ZKP, tužilac je obavezan da u istrazi ispita sve činjenice i okolnosti od značaja za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva oštećenog, kako bi oštećeni mogao ostvariti to svoje pravo po okončanom krivičnom postupku.²² Takođe, oštećeni ima mogućnost i za stavljanje zahtjeva za privremene mjere obezbjeđenja imovinskopravnog zahtjeva, tako da mu i na takav način zakon dopušta određenu aktivnost u istrazi.

Oštećeni u ovakvoj strukturi krivičnog procesnog prava s aspekta pokretanja krivičnog postupka ima samo pravo na prijavljivanje krivičnog djela. Ovo pravo je deklarativne prirode i osim što građaninu daje zakonski osnov za prijavljivanje krivičnog djela, ono predstavlja i apel na moral i svijest građana. Ovo pravo nije isključivo pravo samo oštećenog nego je ovo pravo svakog građanina. Nakon prijave

22 Modul 1 Krivična oblast – istražni postupak, Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH i RS i Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, Sarajevo, 2006, 10-103.

krivičnog djela, zakonodavac nije predvidio obavezu onoga kome se prijava podnosi da prijavitelju pruži informacije o proceduri koja će uslijediti nakon podnošenja prijave. Ova obaveza trebala bi da se odnosi na obavještenje o njenoj ulozi u toj proceduri, o ulozi javnih organa i službama koje joj stoje na raspolaganju radi pružanja neophodne pomoći, kao i o službama za pomoć žrtvama, o pravu žrtve na pravnu pomoć, o pravu da traži obeštećenje od učinitelja u okviru krivičnog postupka, o mjerama zaštite koje joj mogu biti pružene ako je njena sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba u opasnosti. Imajući u vidu nedostatak jedne takve odredbe kojom bi se u ovoj fazi postupka oštećenom dale navedene informacije i pouke, neophodno je u ZKP-u RS (BiH) unijeti jednu takvu odredbu kako bi izričito obavezale sve organe kojima se prijavljuje krivično djelo da pruže navedene informacije i pouke.

Ukoliko tužilac donese odluku o nesprovođenju istrage, ZKP propisuje obavezu tužioca da o tome obavijesti oštećenog u roku od tri dana, a nakon čega oštećeni kao i podnositelj prijave imaju pravo podnijeti pritužbu uredu tužioca u roku od osam dana. Pored odluke o nesprovođenju istrage tužilac može donijeti odluku o obustavi istrage kada je obavezan o tome obavijestiti oštećenog, koji ima ista prava kao i u slučaju nesprovođenja istrage. Oštećeni ima pravo da bude obaviješten da je tužilac povukao optužnicu i da je obustavljen krivični postupak, ali nema pravo uložiti pritužbu uredu tužioca, nego se njegovo pravo svodi samo na obavještenje o povlačenju optužnice.

Kada je u pitanju ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u fazi istrage zakon sadrži odredbe koje se odnose na poučavanje oštećenog o pravu podnošenja prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva iako je sadržina te pouke neodređena i nepotpuna. Međutim, pouka koja se odnosi na istragu ima u vidu samo oštećenog koji se istovremeno saslušava kao svjedok a ne na svakog oštećenog. Pitanje postavljeno takvom svjedoku odnosi se na činjenicu da li želi da u krivičnom postupku ostvaruje imovinskopravni zahtjev.

Zakonodavac nije propisao izričito da ga je tužilac ili onaj ko na njegov zahtjev saslušava svjedoka dužan određeno i potpuno poučiti o tom pravu. Takav nedostatak ima i odredba koja se odnosi na poučavanje oštećenog o tom pravu na glavnom pretresu. Iz ovih razloga neophodno bi bilo da u pravosudnoj praksi, a radi osiguranja ovog prava oštećenog, pri poučavanju oštećenog o ovom njegovom pravu osloniti se na opštu odredbu o pouci o pravima sadržanu u članu 12. ZKP RS, te poučiti oštećenog da ima pravo podnijeti prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku nastalog usljed učinjenja krivičnog djela, nego i da to može učiniti do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije. Oštećenog bi, takođe, trebalo poučiti o pravu da podnese prijedlog za određivanje privremenih mjera osiguranja, jer bez jedne takve sveobuhvatne pouke, oštećeni bi bio uskraćen za korištenje svojih ionako skromnih prava.

Oštećeni takođe, ima pravo da bude obavješten o primjeni i razlozima primjene načela oportuniteta u postupku prema maloljetnicima. Tužilac u ovom slučaju ne donosi nikakvu formalnu odluku. Zakonom nije određen rok u kojem tužilac mora obavijestiti oštećenog o tome da neće zahtjevati pokretanje postupka iz razloga cjelishodnosti. Međutim uzimajući u obzir potrebu najhitnijeg postupanja u postupku prema maloljetnicima, kao i odgovarajuću primjenu propisa o nesprovođenju istrage, tužilac mora obavijest o svojoj odluci dostaviti oštećenom i organu starateljstva u roku od tri dana. U ovom dijelu krivičnog postupka oštećeni bi trebao da se pojavljuje kao koristan pomagač tužiocu, jer zbog poznavanja sredine gdje je krivično djelo izvršeno, kao i ličnih i uzajamnih odnosa lica ima jako velike mogućnosti da ukaže na stvarne primjedbe tokom istrage, tako da svojom aktivnošću može znatno doprinijeti uspješnom vođenju postupka. Međutim, sa ovim pravima koja oštećeni trenutno ima u našem zakonu o krivičnom postupku neopravdano je izbjegnuta pomoć oštećenog u uspješnom odvijanju krivičnog postupka. Oštećenom bi se trebalo kroz zakonske odredbe omogućiti da daje prijedlog za izvođenje određenih istražnih radnji, kao i predlaganje izvođenja određenih dokaza koji su važni za utvrđivanje krivičnog djela i pronalaženje učinioca. Potrebno je imati na umu da oštećeni u većini slučajeva ima saznanja kako o djelu tako i o učiniocu, jer je krivičnom djelu bio prisutan, te mu treba dati više inicijative u iznošenju činjenica i predlaganju dokaza, odnosno njegov položaj bi više trebalo približiti položaju stranke u krivičnom postupku.

4. Položaj oštećenog/žrtve u istrazi prema važećem krivičnoprocesnom zakonodavstvu Republike Crne Gore, Republike Srbije i Republike Hrvatske

Novi Zakonik o krivičnom postupku Republike Crne Gore, donesen 2007. godine, javlja se kao izraz novih potreba, pa i suočavanja sa realnošću – dosta izraženom neefikasnošću krivičnog postupka, te je u tom smislu reformom trebalo ostvariti slijedeće ciljeve: na prvom mjestu stvoriti normativne osnove za efikasniji krivični postupak koji bi time bio i jeftiniji; drugo, ne manje važno, jeste obezbijediti potpunu zaštitu sloboda i prava čovjeka i građanina zagarnatovanih ustavom i međunarodnim dokumentima, odnosno uravnotežiti dva zahtjeva koja se u svakom postupku izražavaju – s jedne strane kroz zahtjev za efikasnošću krivičnog postupka, a s druge strane kroz zahtjev za što veću zaštitu sloboda i prava čovjeka.

Svakako jedno od najznačajnijih, ako ne i najznačajnije pitanje, jeste promjena koncepta istrage, odnosno njenog izmještanja iz suda i povjeravanja tužiocu, što je već učinjeno u mnogim evropskim državama.

U novom ZKP Crne Gore posebno je naglašena dužnost državnog tužioca da u istrazi (kada nastupa kao državni organ) s jednakom pažnjom utvrđuje kako činjenice koje terete okrivljenog, tako i one koje mu idu u prilog. Iako je većina

evropskih zemalja prihvatila tužilački koncept istrage, u kome je iz istrage izostavljen institut koji je ranije postojao a odnosio se na supsidijarnog tužioca, to ipak nije slučaj sa Crnom Gorom. Do donošenja novog zakona oštećeni kao tužilac mogao je da preuzme gonjenje u toku cijelog prvostepenog postupka, pa i u postupku po žalbi u određenim slučajevima, a to koje radnje je mogao preduzimati, zavisilo je od faze postupka u kojoj je preuzeo gonjenje. Ako je to bilo prije pokretanja postupka, kada državni tužilac nije započeo krivično gonjenje ili je odustao od gonjenja, on je mogao, dolazeći na njegovo mjesto, da preduzme ono što i državni tužilac, uključujući i zahtjev za sprovođenje istrage.²³ Sada, oštećeni ne može da traži od državnog tužioca da sprovedi istragu ili da je dopunjava, nego gonjenje može da preuzme samo podizanjem optužbe, jer ne može oštećeni tražiti od državnog tužioca da sprovede istragu, akoje on već našao da za to nema osnova. Da oštećeni ne bi ovim izmjenama još više bio „oštećen“, zakonodavac je predvidio mogućnost da on, ukoliko ocijeni da mu kvalitet i kvantitet dokaza kojima raspolaže ne daje izgleda da će neposrednom optužnicom uspjeti, zatraži od sudije za istragu da on sprovede potrebne radnje dokazivanja, te ukoliko se sudija za istragu ne bi složio sa prijedlogom, oštećenom je ostavljena mogućnost da se obrati vanraspravnom vijeću.

Jedno od pitanja kojem nije posvećeno dovoljno pažnje u novom Zakonu o krivičnom postupku Republike Srbije odnosi se na oštećenog, kome ovaj Zakon posvećuje samo jednu odredbu, kojom nameće obavezu javnom tužiocu da u toku istražnog postupka obavijesti oštećenog o pokretanju istrage, uz istovremenu pouku o pravima koja mu pripadaju.

Hrvatski sabor je 2008. godine donio novi Zakon o kaznenom postupku²⁴, koji je objavljen u Narodnim novinama broj 152/08, te je odmah stupio na snagu samo član koji se odnosi na tajnost istrage, kao i članovi kojima se uređuje obnova postupka, te prelazne i završne odredbe. Ostali članovi stupili su na snagu 1. juna 2009. godine u predmetima za krivična djela iz Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminaliteta.²⁵ Za ostale krivične postupke članovi stupaju na snagu tek 1. septembra 2011. godine.

Nakon donošenja Zakona uslijedila je njegova Novela od 30. juna 2009, koja je stupila na snagu već sutradan, objavom u Narodnim novinama 2009. godine, a koja je izmijenila 118 njegovih članova.²⁶ ZKP je donesen radi poboljšanja efikasnosti krivičnog postupka, poboljšanja zaštite prava okrivljenog i žrtve, osavremenjavanja ustanova i radnji krivičnog postupka, te usklađivanja sa sistemima krivičnog postupka u evropskim zemljama tradicionalne demokratije. Svrha Zakona jeste težnja

23 Radulović, D., Reforma krivičnoprocesnog zakonodavstva Crne Gore, Zbornik radova „Aktuelna pitanja u primjeni krivičnog zakonodavstva“, Pravni fakultet, Banja Luka, 2011, str. 209.

24 Zakon o kaznenom postupku od prosinca 2008. (NN 152/2008).

25 Zakon o uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta. (NN 76/2009).

26 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (NN 76/2009).

da krivični postupak bude jednostavniji, brži i ekonomičniji. Ovo znači da ovlašćeni tužilac obavlja krivični progon, okrivljeni funkciju odbrane, a sud uglavnom vodi krivični postupak i odlučuje o optužbi. Time krivični postupak postaje bitno istovjetan sistemima savremenih krivičnih postupaka u evropskim zemljama. Tom osnovnom pristupu valja dodati posebni obzir prema pravima žrtava, kojima, prvi put u istoriji hrvatskog zakonodavstva, zakon osigurava posebna prava.

Bitna je novina da se uz oštećenog i privatnog tužioca, kao učesnik u krivičnom postupku s posebnim pravima uvodi i žrtva, koja se definiše kao osoba koja zbog učinjenog krivičnog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu osnovnih prava i sloboda, dok je oštećeni osim žrtve i druga osoba čije je kakvo lično ili imovinsko pravo krivičnim djelom povređeno ili ugroženo, a koja učestvuje u krivičnom postupku u svojstvu oštećenog.

Naime, u Zakonu je predviđeno da se žrtva koja nije obaviještena o pravu da u postupku sudjeluje kao oštećeni ima pravo prijaviti kao oštećeni do podizanja optužnice policiji ili državnom odvjetništvu, a do završetka rasprave sudu. Takođe, novost je i mogućnost da se ako to žrtva zahtijeva, njezino ispitivanje kao svjedoka sprovede u njezinom stanu ili drugom prostoru u kojemu boravi.

Najvažnija novost koju ovaj Zakon uvodi u pogledu žrtve jeste detaljno navođenje prava koja imaju žrtve krivičnih djela, pri čemu su mnoga od tih prava nova u ovom procesnom pravu, dok su prava oštećenog posebno navedena. Sud, državno odvjetništvo, istražitelj ili policija dužni su pri preduzimanju prve radnje u kojoj sudjeluje obavijestiti žrtvu o navedenim pravima (pravima žrtve) te o pravima koja ima kao oštećenik. Sve žrtve krivičnog djela imaju sljedeća prava: 1. na poseban obzir svih organa koja sudjeluju u postupku i zaštitu od uticaja drugih učesnika krivičnog postupka; 2. na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama krivičnih djela u skladu sa zakonom i 3. sudjelovati u krivičnom postupku kao oštećeni. Žrtve krivičnih djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina imaju i neka dodatna prava. U skladu s posebnim propisima, te žrtve imaju pravo na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u krivičnom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva ako trpe teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice krivičnog djela, te pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete iz državnog budžeta pod uslovima i na način uređen posebnim zakonom. Ako je žrtva prethodno ostvarila imovinskopravni zahtjev, uzet će se u obzir njegova visina, a tako će postupiti i sud ako je žrtva prethodno ostvarila naknadu štete iz državnog budžeta.

Prava oštećenog su sljedeća: 1. služiti se vlastitim jezikom i pravo na pomoć prevodioca; 2. pravo podnošenja prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva, te privremenih mjera njegovo obezbjeđenje; 3. imati punomoćnika; 4. upozoravati na činjenice i predlagati dokaze; 5. prisustvovati dokaznom ročištu; 6. prisustvovati raspravi i sudjelovati u dokaznom postupku, te

iznijeti završni govor; 7. razgledati spise i predmete; 8. podnijeti žalbu pod uslovi-
ma propisanim ovim zakonom; 9. podnijeti prijedlog za progon i privatnu tužbu
sukladno odredbama Kaznenog zakona; 10. biti obaviješten o odbacivanju kaznene
prijave ili odustajanju državnog odvjetnika od kaznenog progona; 11. preuzeti kaz-
neni progon umjesto državnog odvjetnika; 12. zatražiti povrat u prijašnje stanje.

Oštećeni kao tužilac (supsidijarnog tužitelja) zadržan je u ovom zakonu koji
propisuje obavezu državnog odvjetnika, odnosno suda da oštećenom, kad ga obav-
ještavaju da može poduzeti ili nastaviti progon, dostave i „naputak koje radnje može
poduzeti radi ostvarivanja toga prava te mu u tu svrhu omogućiti razgledavanje i
prepisivanje spisa, te presnimavanje snimki“.

U pogledu privatnog tužitelja, nova je formulacija prema kojoj tužilac ima
ista prava kao i državni odvjetnik, osim prava koja državnom odvjetniku pripadaju
kao državnom organu.²⁷

5. Zaključak

Jedan od osnovnih krivičnopravnih standarda kome se posebno u današnje
vrijeme teži i zbog koga je većina zemalja izvršila reformu svog krivičnoprocesnog
zakonodavstva, jeste zahtjev za efikasnošću krivičnog postupka, s tim da on ne ide
na uštrb zakonitosti rješavanja konkretne krivične stvari i zaštite osnovnih ljudskih
prava i sloboda. Samo efikasan krivični postupak glavni je instrument uspješne
borbe protiv kriminaliteta. Ipak, zakonit krivični postupak ne znači samo takav pos-
tupak koji „osigurava da niko nevin ne bude osuđen, a da se krivcu izrekne krivična
sankcija“, nego i takav postupak koji to omogućava u najkraćem mogućem trajan-
ju. Vodeći računa o prethodno rečenom, u savremenoj nauci krivičnoprocesnog
zakonodavstva mogućnost za ostvarenje osnovnih standarda nalazi se u: mjerama
za ubrzanje prethodnog krivičnog postupka, uvođenju posebnih, pojednostavljenih
oblika postupanja za lakša krivična djela, u promijenjenom pristupu pripremanju i
vođenju glavnog pretresa, itd. Imajući sve ovo u vidu, jedan od zadataka reforme
krivičnoprocesnog zakonodavstva RS iz 2003. godine bio je stvaranje normativne
osnove za efikasniji krivični postupak, uz istovremeno vođenje računa da to ne utiče
na međunarodnim aktima i nacionalnim zakonodavstvom zagarantovana prava i
slobode građana. Promijenjena koncepcija istrage, tačnije, napuštanje sudskog i
prelazak na tužilački koncept istrage jedna je od najznačajnijih novina uvedena izm-
jenama krivičnoprocesnog zakonodavstva 2003. godine. Zakon bitno mijenja i
pravni položaj oštećenog u krivičnom postupku, koji, gledano iz sadašnje perspek-
tive, neminovno zaslužuje promijene i to one koje bi za cilj imale poboljšanje

27 Tomašević, G., i Pajčić, M., Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u
novom hrvatskom kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15,
2/2008, str. 845.

položaja oštećenog u postupku, a samim tim i usklađivanje našeg zakonodavstva sa međunarodnim pravom. U današnje vrijeme, izmjene nacionalnih zakonodavstava o ovom pitanju u velikoj su mjeri rezultat ispunjavanja obaveza preuzetih prihvaćanjem međunarodnog prava te usklađivanja čak i s pravno neobavezujućim međunarodnim dokumentima. Međunarodni dokumenti koji uvode nova prava žrtve i poboljšavaju njezin pravni položaj inspirisani su novijim razvojem koncepta ljudskih prava u krivičnom postupku, a težište tog koncepta sve se više pomiče na prava žrtve krivičnog djela.

6. Literatura

- Bejatović, S., Oštećeni u krivičnom postupku, Centar marketing, Beograd, 1993.
- Grubač, M., Krivično procesno pravo, Pravni fakultet univerziteta Union i JP Službeni glasnik, Beograd, 2008.
- Dautbegović, A., Pivić, N., Položaj oštećenog u krivičnom postupku BiH, Pravni fakultet, Zenica, 2008.
- Đurđić, V., Komparativnopravna rješenja o prethodnom krivičnom postupku i njihova implementacija u srpsko krivičnoprocesno zakonodavstvo, „Revija za kriminologiju i krivično pravo“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009.
- Radulović, D., Reforma krivičnoprocesnog zakonodavstva Crne Gore, Zbornik radova „Aktuelna pitanja u primjeni krivičnog zakonodavstva“, Pravni fakultet, Banja Luka, 2011.
- Simović, M., Praktični komentar Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2005.
- Tegeltija, M., Tužilačka istraga, „Bezbjednost, policija i građani“, Visoka škola unutrašnjih poslova, broj 1/05, Banja Luka, 2005.
- Tomašević, G. i Pajčić, M., Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15, 2/2008.
- Filipović, Lj., Položaj oštećenog u krivičnom postupku, Pravo i pravda, godina VIII, Udruženje sudija/sudaca u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1/2009.
- Šeparović, Z., Viktimologija, studije o žrtvama, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1987.
- Škulić, M., Krivično procesno pravo – priručnik za polaganje pravosudnog ispita, „JP Službeni glasnik“, Beograd, 2008.

7. Izvori

- Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske – Prečišćeni tekst, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 100/09.
- Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 32/2003,36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 76/2006, 29/2007, 32/2007, 53/2007, 76/2007,15/2008,58/2008, 12/2009, 16/2009.
- Zakon o uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (NN 76/2009).
- Zakon o izmijenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (NN 76/2009).
- Zakon o kaznenom postupku od prosinca 2008 (NN 152/2008).
- Komentari zakona o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo, 2005.
- Modul 1 Krivična oblast – istražni postupak, Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH i RS i Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, Sarajevo, 2006.

Milimir Govedarica, MS

**Chief of Financial Investigations Department, Ministry of Internal Affairs,
Republika Srpska**

Dragana Vujić

Superior School of Internal Affairs, Republika Srpska

**TERM AND GOAL OF INVESTIGATION WITH EMPHASIS ON THE
POSITION OF THE VICTIM / VICTIMS AT THIS STAGE
CRIMINAL PROCEDURE**

The investigation phase of criminal procedure, or more precisely, its previous stage, is extremely important and represents very delicate part of criminal procedure. In fact, the foundation and the main outcome of criminal procedure primarily depend on the results of the investigation. In addition, investigation has a special significance for the protection of human rights and freedoms, since at this stage of criminal procedure there is a greater possibility of their violations than in the main stage of criminal procedure. Bearing this in mind, one should not be surprised by the fact that today many theorists of criminal procedural law consider criminal investigation strategy as a new field of scientific research that deals with “planning and implementation of complex measures in the study, as well as the control and prevention of crime.” Some authors, who apparently seem to have valid arguments for their claims, go further and argue that the strategy of criminal investigation should be an even more complex field of research and, as such, it should represent an independent scientific discipline. Given all this, a special investigation stage of criminal procedure has been causing numerous dilemmas, disagreements and difficulties for a long period of time, in both – theory as well as practice. Therefore, numerous questions have been opened. Among the most important are those concerning: the authority that is supposed to conduct investigation, the powers of active participants of the investigation, or to what extent it shall be given to individual subjects of the investigation. Within these issues, the efficiency of the investigation is one of its frequently asked questions, because it is well known and beyond doubt that the investigation represents one of the most important factors of the efficiency of the entire criminal procedure.

Key words: *criminal procedure, investigation, the injured party, victim, criminal offense.*